

JUHA PENTTI TOLONEN: **Neuvostoliiton talousjärjestelmä ja sen oikeudelliset perusteet**, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampereen yliopisto, A, N:o 48/1976.

»Neuvostoliiton talousjärjestelmä ja sen oikeudelliset perusteet» on merkkitapahtuma suomalaisessa Neuvostoliittoon kohdistuvassa yhteiskuntatieteellisessä ja oikeudellisessa tutkimuksessa. Se on laaja (424 sivua + lähteet) ja systemaattinen neuvostoliittolaiseen lähteistöön tukeutuva esitys aihepiiristään. Nimestään huolimatta teoksen (kyseessä on todella teos jonka ilmestyminen monistesarjassa toivottavasti on askel kirjan muodossa tapahtuvaan julkistamiseen) anti ei liity pelkästään Neuvostoliittoa koskevan tiedon lisäämiseen, vaan myös yleiseen sosialismista käytyyn keskusteluun sekä yhteiskuntatieteiden ja oikeustieteiden väliseen rajanvetoon. Noudatankin seuraavassa arvioissa järjestystä: metodologia, sosialismi, Neuvostoliitto.

Tolonen toteaa tutkimuksensa esipuheessa, että »talousjärjestystä säätelevien oikeusnormien systemaattinen kuvaus voi tapahtua vain kuvaamalla samalla itse talousjärjestyksen asiallista puolta» (s. 11). Tämä on »kannanotto keskeisiin oikeusteoreettisiin ongelmiin». Toinen esipuheessa esitetty kannanotto koskee »yleisesityksen» tieteellistä statusta. Suppean ja täsmällisesti määritellyn (traditionaalisen, yleisesti hyväksytyin) tutkimuskohteen rinnalle Tolonen asettaa »monimuotoisen ja -vivahtaisen tutkimuskentän hahmottamisen mahdollisimman selkeästi» ja »satunnaisilta näyttävien yksityiskohtien» saattamisen osaksi kokonaisjärjestelmää. Näiden vaatimusten johdonmukainen toteuttaminen tekee Tolosen työstä varsin poikkeuksellisen oikeustieteellisen tutkimuksen. Itse asiassa teos on yhtä hyvin yhteiskuntatieteellinen kuin juridinen: se paneutuu juuri oikeusnormien ja »asiallisen puolen» suhteeseen, osoittaa, mikä tehtävä oikeudella on sosialistisen tuotannon järjestelyssä. Näin tehdessään Tolonen siirtyy joustavasti taloudellisista peruskategorioista (tavaratuotanto ym.) juridisen »substanssin» (oikeussubjektit, erilaiset oikeusjärjestelmät: omistusoikeus, velvoiteoikeus ym.) kautta yhteiskunnan hallintoon ja suunnitteluun liittyvään argumentaatioon. Juuri oikeuden paikantaminen kokonaisjärjestelmän kontekstissa on Tolosen tutkimuksen keskeinen ansio ja se tekee tutkimuksen mielenkiintoiseksi paitsi oikeustieteen myös kansan-

taloustieteen ja hallinto-opin näkökulmista. Viime aikoina on puhuttu siitä, että oikeustieteet tarvitsisivat yhteiskuntatieteellistä »pirstystä». Tässä tapauksessa asia on päinvastoin: Tolonen osoittaa selkeällä tavalla oikeustieteellisen otteen merkityksen — yhteiskuntatieteelle!

Tässä tehtävässä häntä auttaa Neuvostoliitossa vallitseva käsitys oikeudesta, mikä käsitys on huomattavasti »yhteiskunnallisempi» kuin länsimailla vallitseva oikeusteoreettinen näkemys. Oikeus samoin kuin valtio ovat päällysrakenteen kategorioita, jotka »heijastavat» yhteiskunnan taloudellista perustaa. »Heijastaminen» ei merkitse oikeuden passiivista roolia, päinvastoin: Tolonen osoittaa kuinka suuri merkitys oikeudella on Neuvostoliiton kaltaisen maan tuotannon organisoinnissa ja johtamisessa.

Sosialismia käsittelevän teoreettisen keskustelun kannalta Tolosen tutkimuksen mielenkiintoisimmat osat ovat tavaratuotanto, oikeuden käsite ja yhteiskunnan hallinto ja johtaminen. Tolonen pitää näitä kysymyksiä tarkastellessaan tiukasti neuvostoliittolaisen materiaalin tulkinnassa. Tämä on ymmärrettävää tutkimusasetelmasta, »yhteiskunnan taloudellista toimintaa säätelevien normien muodostaman, asiallisesti johdonmukaisen kokonaisuuden» (s. 2) analysoinnista käsin. Tolonen haluaa hahmottaa tutkimuskohteensa nimenomaan johdonmukaisena kokonaisuutena.

Tästä asetelmasta seuraa, että tutkimuksessa jäävät vähemmälle huomiolle »epäjohdonmukaisiksi» luokiteltavat ilmiöt. On itse asiassa varsin ymmärrettävää, että oikeustieteen näkökulmassa painottuu johdonmukaisuusaspekti: oikeudelle on suorastaan annettu tehtävä ilmentää järjestelmän »idea». Yhteiskuntatiede on useinkin — länsimainen sovjetologia on tästä osoitus — kiinnostunut vain siitä, miten tuo oikeuden »peilikuva» särkyy.

»Johdonmukaisen peilikuvan» innokkaimmat särkijät tämän hetken maailmassa eivät kuitenkaan ole lännen sovjetologit, vaan erilaiset dissenterit marxilaiset piirit. Tolonen ei käy keskustelemaan kummankaan tahon kanssa, mikä on tutkimuksen idean läpivienin kannalta ilmeisen välttämätöntä (pituutta-

han tutkimuksella on jo nykyisessä muodossaan viidettäsatua sivua). Tolosen esittämän materiaalin turvin avautuu kuitenkin mahdollisuus asialliseen keskusteluun.

Neuvostoliittoa koskevan asiantiedon suhteen Tolosen tutkimusta voi pitää talousjärjestelmän oikeudellisten perusteiden käsikirjana. Teos sisältää paljon sellaista tietoa, jolla on sellaisenaan käyttöä esimerkiksi Suomen ja Neuvostoliiton yhteistoiminnassa. Tämä käynee ilmi muutamista tutkimuksen alaluvuista: sopimusten pätemättömyydestä, velvoiteoikeuksien siirto ja velallisen vaihdos, rakennusurakkasopimus, ulkomaankaupan suunnittelu ym.

Tolosen tutkimus siis yhdistää suuren määrän tarpeellista detajitietoa mielenkiintoiseen teoreettiseen kehittelyyn. Vaikka Tolosen tutkimusta kokonaisuudessaan sävyttää kriittinen asennoituminen, niin tekstiin on silloin tällöin päässyt pujahtamaan tutkimuskohteeseen liittyvä fraseologia. Tämä ongelma on tuttu jokaiselle Neuvostoliiton tutkijalle: kieli ja maneerit »tarttuu» ja tutkija toistaa ilmauksia, jotka ovat ulkopuoliselle mitä problemaattisimpia, mutta joita kyseisessä kielessä käytetään täysin epäproblemaattisesti. Tämän ilmiön tiliin voidaan ehkä lukea seuraavat ongelmalliset lausahdukset:

»... tekniikan kehitystä pyritään tietoisesti edistämään ja nopeuttamaan.

Sosialistinen järjestelmä ei tämän vuoksi ole staattinen, vaan dynaaminen.» (s. 29)

»... sosialismin oloissa tavaratuotanto ja sen järjestelmä on jatkuvasti kehittyvä. Tämä kehitys, joka on aluksi määrällistä, ilmenee yhä parempana tavaratuotantona ja organisatorisesti yhä sosialistisempänä järjestelmänä.» (s. 31)

»Yhä parempi», »yhä sosialistisempi», »dynaaminen», »edistyvä» yms. ovat ilmauksia, joita neuvostoliittolaisessa keskustelussa käytetään tiheästi, mutta joiden asiasisällön suhteen metodologilla ei ole muuta neuvoa kuin olla »yhä tarkkaavaisempi». Sosialistinen järjestelmä ei varmasti ole dynaaminen sen vuoksi (tai pelkästään sen vuoksi), että siinä pyritään »tietoisesti edistämään ja nopeuttamaan tekniikkaa». Samoin on varsin ongelmallista, mitä tarkoittaa tavaratuotannon »pa-

rantuminen» ja organisaation »yhä sosialistisempi järjestelmä».

Tällaiset reunahuomautukset eivät millään muotoa vähennä Tolosen tutkimuksen arvoa ensimmäisenä peruskartoituksena Neuvostoliiton talousjärjestelmän oikeudellisista perusteista. Teos sopii hyvin perusoppikirjaksi yhteiskuntatieteilijöille(kin), jotka haluavat tutustua sosialismin kysymyksiin.

Ilmari Susiluoto